

Igor Radeka

Sveučilište u Zadru

UDK 159.922.7(497.5)(091)
37(497.5)(091)

Primljeno: 2004. godine

Izvorni znanstveni članak

KONSTITUIRANJE PEDAGOGIJE I POJAVA PEDOLOGIJE U HRVATSKOJ¹

Proces konstituiranja pedagogije započeo je u Hrvatskoj sredinom XIX. stoljeća. U prvih sto godina postojanja nacionalne pedagogije najintenzivniji je njen razvoj između dvaju svjetskih ratova, kada se napušta tradicionalni odgoj i traga za novim. Pored najutjecajnije kulturne pedagogije i pedagogije radne škole, sukladno svjetskim pedagogijskim strujanjima u to se vrijeme javljaju i manje istaknuti pravci – poput pedologije. U radu se analizira geneza pedagogije u Hrvatskoj do Drugoga svjetskog rata s posebnim obzirom na nastanak i razvoj pedologije.

Ključne riječi: *povijest pedagogije, povijest pedologije, Hrvatska*

1. Razvoj pedagogije u Hrvatskoj od sredine XIX. do sredine XX. stoljeća

Recentni povjesničari pedagogije u Hrvatskoj suglasni su oko toga da je intenzivniji razvoj hrvatske pedagogijske teorije započeo 1850. godine s izdanjem djela *Obuka malenih ili katehetika* Stjepana Ilijaševića (1814.-1903.) (Dumbović, 1984, 12; Ledić, 1991, 63).

Sto idućih godina obilježile su dvije etape konstituiranja pedagogije:

1. “prosvjetiteljska” pedagogija (do Prvoga svjetskog rata)
2. pluralna znanstvena pedagogija (između dvaju svjetskih ratova).

Izložit će se temeljne karakteristike pedagogije ovih razvojnih etapa.

1.1. “Prosvjetiteljska” pedagogija

Povijesne i pedagoške prilike u Hrvatskoj za vrijeme Habsburške Monarhije nisu bile dobre. Štoviše, bile su kočnica poboljšanju teškog društvenog stanja. Temeljna zapreka jačanju narodne svijesti velika je nepismenost pauperiziranog stanovništva.

¹ Neke teze iz ovog rada izlagane su na XIII. međunarodnim danima psihologije, održanim na Filozofskom fakultetu u Zadru od 23. do 25. svibnja 2002. godine. Članak je recenzirao emeritus prof. dr. sc. Vladimir Mužić.

U tim nepovoljnim okolnostima većina autora, koji se pedagogijskom teorijom bave uglavnom uz praktični pedagoški rad, nastoji potaći elementarno opismenjavanje². Dobar dio pedagogijske literature nastao u to vrijeme, kada su pedagogijska teorija i izdavačka djelatnost tek u povojima, stvaran je bez znanstvenih pretenzija – prije svega radi prosvjećivanja širih narodnih masa.

Kako uz teologiziranu teoriju odgoja jača napredni hrvatski učiteljski pokret i izdavačka djelatnost, tako grupa pedagoga piše raznovrsna djela za mladež i odrasle (a među njima i pedagogijska) – još uvijek usmjerena na prosvjećivanje šire čitalačke publike, bez većih ambicija da se izgradi koherentna teorija odgoja. No, ova je etapa ipak značajna za razvoj pedagogije kao prolegomena njenom kasnijem oznanstvenjivanju.

“Prosvjetiteljska” se pedagogija sastoji od triju među sobom vremenski odijeljenih, pa i suprotstavljenih tendencija:

- a) dominacije teologijske orijentacije u pedagogiji (od sredine do 70-ih godina XIX. stoljeća)
- b) prevlast tradicionalnog herbartističkog pristupa u pedagogiji (od 70-ih godina XIX. do početka XX. stoljeća)
- c) jačanja reformnih pravaca u pedagogiji uz postupno slabljenje herbartističkog pristupa (od početka XX. stoljeća do Prvoga svjetskog rata).

S jačanjem jedne od navedenih tendencija, slabila je prethodna. No, u tijeku vremena ove tri faze nisu među sobom posve razdvojene, već se u određenoj mjeri prožimaju.

a) Dominacija teologijske orijentacije u pedagogiji

Teologijsko usmjerenje u prva dva desetljeća ove etape kod većine je autora (Stjepan Ilijašević, Stjepan Novotny, 1833.-1895.; Martin Štiglić, 1837.-1914.) toliko snažno da se može reći kako su njihovi pristupi pedagogiji dio teologijskog sustava.

U vrijeme kada je nadzor nad školama još uvijek bio u rukama Crkve, spomenuti su vodeći teoretičari pedagogije obnašali vrlo važne crkvene i pedagogijske službe: Stjepan Ilijašević bio je svećenik i školski nadzornik, Stjepan Novotny vjeroučitelj i profesor pedagogije na Učiteljskoj školi u Zagrebu, a Martin Štiglić profesor teologije te predavač pedagogije na Sveučilištu i Ženskoj samostanskoj učiteljskoj školi u Zagrebu. Na taj se način kod ovih autora personalno povezuje teorijsko s praktičnim bavljenjem pedagogijom.

Kao vodeći profesori na pedagoškim mjestima i kao savjetnici u prosvjetnoj službi, uočavaju velik nedostatak pedagogijske literature na hrvatskom jeziku. Stoga pišu udžbenike i priručnike za pedagogijsko i didaktičko-metodičko osposobljavanje školskih nadzornika i učitelja u učiteljskim školama.

² Kao pokazatelj prosvjetnog stanja u Hrvatskoj na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće može poslužiti sljedeća misao kroničara Josipa Horvata: “Kraj naroda su sve ideološke krilatice, te uvijek nove koračnice za nove borbe, prolazile mimo neshvaćene, nezanimljive. Svi su govori, svi pozivi, sve pisanje moralo ostati jalovo, jer nije ni moglo dospjeti do svijesti analfabetskog naroda” (1984, 77). U to je vrijeme između 70 i 80 posto nepismenog stanovništva i 90 posto *intelektualnih analfabeta* jaram oko vrata kojeg se Hrvatska oslobodila tek u prvoj polovici XX. stoljeća.

Ovo razdoblje završava 70-ih godina XIX. stoljeća jačanjem hrvatskog učiteljskog pokreta, pojavom Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i sekularizacijom školstva što ju je pokrenuo Zakon o pučkim školama i preparandijama.

I kasniji su autori (Ljudevit Modec, 1844.-1897.; Ljudevit Dvorniković, 1861.-1933.; Jure Turić, 1919.-1926.) također zadržali teologijsku orijentaciju, ali su njihova teologijska i epistemologijska uporišta izvan religije.

b) Dominacija herbartističkog pristupa u pedagogiji

Postupna sekularizacija pedagogijske teorije od 70-ih godina XIX. stoljeća naovamo omogućila je dominaciju tradicionalne herbartističke pedagogije. U tom pogledu najveći je doprinos Stjepana Basaričeka (1848.-1918.). Njegov četverosveščani udžbenik pedagogije zasnovan na herbartizmu, čija prva izdanja Hrvatski pedagoško-književni zbor objavljuje početkom 1880-ih godina, ispunio je svoju namjenu – u učiteljskim je školama zamijenio teologijski orijentirane udžbenike pedagogije. Basariček je teoriju Johanna Friedricha Herbart (1776.-1841.) pojednostavnio (radi lakše upotrebe za učitelje koji su radili s velikim brojem nepismenih) i prilagodio domaćim potrebama. Pokazalo se da je ovako postavljena pedagogijska koncepcija nadmašila domaće pedagoške prilike: upotrebljavala se u Bosni i Hercegovini, a prevedena na bugarski jezik (Franković i sur. 1971, str. 24-25) koristila se i u bugarskim učiteljskim školama. U više od pedeset godina njene dominacije hrvatskim učiteljskim školama objavljeno je 25 više ili manje prerađenih izdanja.

Pretpostavke ubrzanju procesa sekularizacije i dugoročnom pedagogijskom razvoju u Hrvatskoj osigurale su tri institucije nastale u tom razdoblju:

- Časopis *Napredak*,
- Hrvatski pedagoško-književni zbor,
- Hrvatsko sveučilište u Zagrebu.

Časopis *Napredak*, kao prvi pedagogijski časopis na hrvatskom jeziku i peti stručni časopis u Hrvatskoj, od svog je osnutka 1859. do ukidanja 1945. godine bio ključni strukovno-staleški časopis hrvatskog učiteljskog pokreta. Kao takav konstantno unapređuje znanstveni i stručni razvoj pedagogije te slobodu učitelja i škole od svih nepedagoških utjecaja;

Hrvatski pedagoško-književni zbor od osnutka 1871. godine perjanica je hrvatskog učiteljskog pokreta i ukupne strukovno-staleške borbe za poboljšanje pedagoškog standarda. Već 1872. godine preuzima izdavanje *Napretka*. Cjelokupnim svojim radom prednjači u provedbi programa hrvatskog učiteljskog pokreta izdavanjem pedagogijske i druge literature pod geslom *Prosvjetom slobodi!* To je osobito značajno za početak njegova rada, kada je jedini izdavač pedagogijske literature u Hrvatskoj.

Hrvatsko sveučilište u Zagrebu, osnovano 1874. godine, osiguralo je visokoškolsko obrazovanje intelektualaca i pripremu srednjoškolskog učiteljskog kadra. Uz *Napredak* i Hrvatski pedagoško-književni zbor, pedagogija se na Sveučilištu postupno emancipira od teologije, a potom od filozofije.

Dominaciji herbartističke pedagogije u Hrvatskoj toga doba uz Stjepana Basaričeka posebno doprinose Josip Škavić (1881.-1940.), Antun Tunkl (1884.-1961.) i dr. No, unatoč prevlasti Basaričekovih udžbenika sve do Drugoga svjetskog rata, novi pedagoški pravci već od početka XX. stoljeća sve snažnije potiskuju herbartistički pristup u pedagogiji. Te su tri navedene pedagoške institucije zaslužne za prodor herbartizma, ali i za njegovo skorašnje uzmicanje pred reformnim pedagoškim pravcima. Ključni razlog brzom potiskivanju tradicionalne pedagogije u tome je što je herbartizam u Hrvatsku stigao u vrijeme kada je u svijetu već zapadao u krizu. Brojni pokazatelji potvrđuju da su toga bile svjesne i spomenute pedagoške institucije te da je uvođenje herbartizma odabrano radi slabljenja teologijskog utjecaja na pedagogiju, a ne kao dugoročni pedagoški cilj. O tome rječitro govori i odnos Hrvatskog pedagoško-književnog zbora prema herbartizmu, preko kojeg se učiteljstvo napajalo domaćom pedagoškom literaturom i prijevodima djela klasika svjetske pedagoške misli. Poznato je da su najutjecajnijim *zborovcima* bili bliski pedagoški pristupi Johanna Heinricha Pestalozzija (1746.-1827.), Friedricha Adolfa Wilhelma Diesterwega (1790.-1866.) i Friedricha Dittesa (1829.-1896.) te da su među ostalim objavljivali prijevode djela François Rabelaisa (1494.-1553.), Jean-Jacquesa Rousseaua (1712.-1778.), Herberta Spencera (1820.-1903.) i dr. Zbog svoje djelatnosti Zbor je bio pod permanentnim pritiscima konzervativnijih krugova. Kako su prevođeni autori napadani zbog liberalizma i sekularizma, Basaričekovi udžbenici (utemeljeni na herbartističkom pristupu, koji je u živom dodiru s religijom i filozofijom) bili su prihvatljiviji široj javnosti. Na taj je način Stjepan Basariček uz pomoć (prerađenog) herbartizma i podrške Hrvatskog pedagoško-književnog zbora ubrzao proces znanstvenog osamostaljivanja pedagogije u Hrvatskoj³. Od 70-ih godina XIX. stoljeća presudan je herbartistički utjecaj na nacionalnu pedagogiju.

c) Jačanje reformnih pravaca u pedagogiji uz postupno slabljenje herbartističkog pristupa

U prvim desetljećima XX. stoljeća pedagogija je u Hrvatskoj pod sve snažnijim utjecajem reformnih pravaca. To je prije svega zasluga sve većeg broja pedagoga koji

³ U prilog tezi da je odabir herbartističkog pristupa rezultat pragmatičkog gledanja na stanje prosvjete i školstva u Hrvatskoj i svojevrzni kompromis pedagoga koji stoje iza Hrvatskog pedagoško-književnog zbora govore dva argumenta:

1. unatoč dominaciji herbartističkog pristupa, Hrvatski pedagoško-književni zbor nije objavio prijevod niti jednog izvornog djela Johanna Friedricha Herbart (1776.-1841.) niti drugih autora herbartističke provenijencije; tako se većina učitelja upoznava s herbartističkom pedagogijom isključivo preko Basaričekovih udžbenika;
2. Basaričekov prvi udžbenik *Teorija pedagogije ili nauk ob uzgoju*, objavljen 1876. godine, napisan je na osnovi pristupa niza pedagoga, među kojima autor već u predgovoru spominje Dittesa i Diesterwega – ali ne i Herberta; osim toga, za Basaričekova uređivanja *Napretka* (od 1895. do 1918. godine) časopis je na tragu recentnog razvoja pedagogije u svijetu; upravo u to vrijeme znatno se veća pažnja posvećuje domaćim predstavnicima reformne pedagogije – npr. Paji Radosavljeviću (1879.-1958.), Juri Turiću, Ljudevitu Dvornikoviću, Davorinu Trstenjaku (1848.-1921.) i dr. – koji se suprotstavljaju herbartističkom pristupu pedagogiji.

su sveučilišne studije pod dominacijom novih strujanja u pedagogiji završili u inozemstvu (poput Paje Radosavljevića i Jure Turića) ili su napajani inozemnom reformnom pedagoškijskom literaturom (kao Davorin Trstenjak, Ljudevit Dvorniković i dr.). Zahvaljujući njima, pedagogija se u Hrvatskoj reformira, mada do kraja ove etape dominira herbartizam. Razlog njegovu održanju s jedne strane su društveno-političke prilike, a s druge heterogen i još uvijek nedovoljno snažan pritisak reformne pedagogije.

Pored razmjerno obilne pedagoškijske literature koja je u tom kontekstu nastala u Hrvatskoj prije Prvoga svjetskog rata, u nedostatku relevantne psihologijske literature, težnja za temeljitijim poznavanjem psihologije potakla je pedagoge da započnu pisati i prva psihologijska djela na hrvatskom jeziku. Tako Stjepan Basariček, glavni predstavnik tradicionalne pedagogije u Hrvatskoj, objavljuje *Kratko iskustveno dušoslovlje* 1877. godine, a početkom XX. stoljeća (točnije 1906. godine) pridružuje mu se Ljudevit Dvorniković knjigom *Temelji psihologije*. Obje su napisane za tadašnje učiteljske škole.

1.2. Pluralna znanstvena pedagogija

Nakon Prvoga svjetskog rata, u trećem desetljeću XX. stoljeća reformni pravci nadvladavaju herbartistički pristup pedagogiji. U ovoj etapi suvremene pedagogije u Hrvatskoj dolazi do bitnih pomaka u pedagoškijskoj teoriji i pedagoškoj praksi: umjesto rada s prosječnim učenikom, odgoj se individualizira. Značajan doprinos tome opet su dale ključne pedagoškijske institucije.

Hrvatski pedagoško-književni zbor s početkom ove etape zapada u krizu iz koje se nije uspio izvući za čitavog njenog trajanja. S pojavom novih izdavačkih kuća prestaje biti nositelj pedagoškijske izdavačke djelatnosti u zemlji. No, njegov je velik doprinos održavanje neprekinutog izdavanja *Napretka*. I dalje vodeći pedagoškijski časopis *Napredak* profilira se u središte okupljanja i teorijskog djelovanja ključnih pedagoga u Hrvatskoj. Najveću ekspanziju u ovoj etapi doživljava **Zagrebačko sveučilište**. Pedagogija na Sveučilištu postaje zasebna disciplina, kojoj eminentni profesori omogućuju završetak procesa izgradnje i oznanstvenjivanja: Stjepan Matičević (1880.-1940.), Pavao Vuk-Pavlović (1894.-1978.), Stjepan Pataki (1905.-1953.). U sklopu sveučilišnog Pedagoškijskog seminara osnovanog 1896. godine, pedagogija je 1928. godine izdignuta na razinu zasebnog sveučilišnog studija, čime je ujedno omogućen postupak stjecanja doktorata znanosti iz područja pedagogije. S početkom ove etape, 1919. godine, nastaje još jedna akademska ustanova u Hrvatskoj – **Viša pedagoška škola u Zagrebu** – koja zajedno sa Sveučilištem okuplja i podržava najvažnije istraživače pedagogije i odgoja: Stjepana Matičevića, Pavla Vuk-Pavlovića, Stjepana Patakija, Vladimira Petza (1887.-1970.), Juru Turića, Sigismunda Čajkovca (1876.-1962.) i dr. Sveučilište i Viša pedagoška škola zaslužni su što je duh reformne *nove pedagogije* snažno zahvatio međuratne generacije učitelja.

Temeljna je razlika između ove i prethodne etape u tome što je recepcija strane pedagoškijske literature u drugoj etapi bila posve drugačija. Cjelokupna pedagoškijska intelektualna vertikala izgrađivana tijekom prve i početkom druge etape s pokretanjem razvoja autohtone pedagoškijske znanosti približila se u to vrijeme suvremenim svjetskim

znanstvenim procesima. Za to su osigurane pretpostavke u višem i visokoškolskom pedagozijskom obrazovanju, u mogućnostima znanstveno-istraživačkog pedagozijskog usavršavanja, u dovoljno snažnoj i otvorenoj izdavačkoj djelatnosti sposobnoj da prati suvremena pedagozijska istraživanja te (po broju i znanstvenom habitusu) solidno obrazovanoj pedagozijskoj inteligenciji. Pedagozijske rasprave u to doba više nisu zaokupljene prosvjetnom politikom, sistemom školstva i više-manje pasivnom razradom importirane pedagozijske literature: započinje izgradnja pedagogije na znanstvenim temeljima, u živom dodiru sa svjetskim pedagozijskim procesima.

Za približavanja pedagogije u Hrvatskoj svjetskim pedagozijskim strujanjima u ovoj su etapi ključna dva reformna pedagozijska pravca:

- pedagogija radne škole,
- kulturna pedagogija.

Pedagogija radne škole po broju svojih pristaša, kako teoretičara tako i praktičara, najzastupljeniji je reformni pravac u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova. Najpoznatiji među njima bili su Salih Ljubunčić (1890.-1964.), Vjekoslav Košćević (1866.-1920.), Ante Defrančeski (1894.-1949.), Jure Turić, Josip Demarin (1895.-1981.) i dr. Pedagogija radne škole u Hrvatskoj je eklektička. Nema izrazitih predstavnika pojedinih smjerova radne škole, već se većina njih koristila različitim smjerovima u isto vrijeme. Ovaj se pravac prije svega usmjerio na reformu pedagoške prakse, potiskujući dijelom tradicionalnu pedagogiju.

Kulturna pedagogija (nazivana još i *teorijskom* ili *filozofijskom pedagogijom*) posvetila se prije svega pedagogiji kao teoriji, tj. znanosti i temeljnim odgojnim pitanjima, bez izravne upućenosti na odgojnu praksu. S ovim pravcem završava proces prijelaza pedagozijske teorije s pedagoga-praktičara na pedagoge-teoretičare – profesore Sveučilišta i Više pedagoške škole – odnosno napušta se prosvjetiteljski i herbartistički pristup pedagozijskoj teoriji. Najpoznatiji predstavnici kulturne pedagogije bili su Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Pavlović, Stjepan Pataki, Vladimir Petz, Marijan Tkalčić (1896.-1956.) i dr., a najdublji su trag u tom pogledu ostavili Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Pavlović i Stjepan Pataki.

Vodeći predstavnici kulturne pedagogije filozofijski su obrazovani, kako na razini sveučilišnog studija, tako i na razini svojih doktorata. Svoju pažnju kasnije fokusiraju na pedagogiju, bilo da u cijelosti napuštaju filozofiju (Stjepan Matičević i Stjepan Pataki), bilo da se uz filozofiju počinju baviti i pedagogijom (Pavao Vuk-Pavlović). U potrazi za izlaskom iz pedagozijske krize svoga doba razvijaju teorijski pravac koji s deduktivne pozicije kritizira, kako staru herbartističku pedagogiju, tako i nove pravce reformne pedagogije (poput radne škole).

Teorijski primat ovoga pravca olakšan je između dvaju svjetskih ratova time što pedagozijske katedre preuzimaju njegovi istaknuti predstavnici na Višoj pedagoškoj školi i Zagrebačkom sveučilištu. Između dvaju svjetskih ratova višeškolska i sveučilišna pedagogija u Hrvatskoj razvija se pod dominantnim utjecajem kulturne pedagogije. Otvarajući čitav niz novih, do tada zanemarenih, pedagozijskih pitanja i posve nov

hermeneutički pristup odgoju (na tragu suvremenih svjetskih tendencija), kulturna pedagogija modernizira pristup obrazovanju učitelja.

No, pored dominantnog utjecaja pedagogije radne škole i kulturne pedagogije, nacionalnu pedagogiju uspijevaju zahvatiti i neki drugi pravci *nove pedagogije*. Zbog spomenutog nedostatka relevantne psihologijske literature, usuprot slabljenju do tada dominantnog deduktivizma u pedagogiji, s prodorom pozitivizma (koji u to vrijeme zahvaća i druge društvene znanosti) jača induktivan pristup istraživanju odgoja. Za to je posebno zaslužna eksperimentalna pedagogija. Širenje utjecaja ovog pravca u Hrvatskoj, koji je proizašao iz eksperimentalne psihologije, potakla su ključna djela njegova glavnog predstavnika, Paje Radosavljevića, u izdanju Hrvatskog pedagoško-književnog zbora: dvosveščani *Uvod u eksperimentalnu psihologiju* (1908./09.) i *Uvod u eksperimentalnu pedagogiju*, također u dva dijela (1910., 1912.). Ovaj doktor pedagogije, student Wilhelma Reina (1847.-1929.) i Ernsta Meumann (1862.-1915.), profesor pedagogije na sveučilištu u New Yorku preko 30 godina, traži napuštanje subjektivizma i spekulativnosti u pedagogiji. Okretanjem empirijskim istraživačkim postupcima usmjerenim na tzv. objektivne istraživačke metode (sistematsko promatranje, eksperiment) i statistiku, uvodi induktivni put spoznaje, čime se pluralizira pedagojska metodologija. Neka istraživanja u duhu eksperimentalne pedagogije provodili su pedagozi Franjo Higy-Mandić (1877.-1940.), Dane Trbojević (1870.-1944.), Salih Ljubunčić, Ante Defrančeski, Josip Demarin, Zvonimir Köhler, Ljubica Godler, Zlatko Špoljar (1892.-1981.), Zlatko Pregrad (1903.-1983.), ali i Stjepan Matičević i dr.

Kao i u svijetu, glavni predstavnici ovog pravca svoj empirijski metodologijski aparat primjenjuju i u istraživanjima psihičkog razvoja djeteta, uzroka neuspjeha u znanju učenika, ocjenjivanja, školske sredine i dr., tj. na području današnje pedagojske psihologije. Glavni predstavnik eksperimentalne psihologije u Hrvatskoj bio je profesor Ramiro Bujas (1879.-1959.), koji od 1922. godine vodi Katedru za psihologiju na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, a od 1929. godine novoformirani Psihologijski institut na Mudroslovnom/Filozofskom fakultetu Zagrebačkog sveučilišta – u sklopu kojeg je držao predavanja iz eksperimentalne psihologije, dječje psihologije i psihotehnike. Nasuprot duhovnoznanstvenoj orijentaciji kulturne pedagogije Ramiro Bujas (u kontekstu cjelokupne eksperimentalne pedagogije i eksperimentalne psihologije) psihologijskim pitanjima pristupa prirodnoznanstveno – oslanjajući se isključivo na “egzaktne metode” psihologijskog proučavanja. U svojim se istraživanjima posebno posvećuje percepciji, čuvstvenim doživljajima, pažnji, inteligenciji, ali i čitavom nizu vrlo značajnih pitanja s kojima psihologija također otvara područje sadašnje pedagojske psihologije – poput psihografskog ispitivanja u školi, dokimologije, čitljivosti ćirilice i latinice u školama i dr.

2. Pedologija – interdisciplinarna sinteza znanosti

Zajedničko svim do sada spomenutim pravcima, posebice eksperimentalnoj pedagogiji i eksperimentalnoj psihologiji, briga je za unapređenje čovjekova razvoja.

Suradnja među njima, bez obzira na znanstvena polja iz kojih izvire, toliko je snažna da su se među svjetskim ratovima pedagogija i psihologija u Hrvatskoj značajno približile. Kako je već naglašeno, u to vrijeme nije bio rijedak slučaj da se i predstavnici pedagogije radne škole (Salih Ljubunčić, Josip Demarin, Ante Defrančeski, Franjo Higy-Mandić i dr.) i kulturne pedagogije (Stjepan Matičević, Stjepan Pataki) te osobito eksperimentalne pedagogije (Paja Radosavljević) posvećuju proučavanju psihičkih pitanja – baš kao što se pojedini predstavnici eksperimentalne psihologije, posebice Ramiro Bujas te potkraj ovog perioda i njegov sin Zoran (1910.-2003.), bave pitanjima odgoja. Pritom nadilaze i konceptualnu suprotstavljenost deduktivnog duhovnoznanstvenog (Stjepan Matičević, Stjepan Pataki i dr.) i induktivnog prirodoznanstvenog pristupa (Ramiro i Zoran Bujas, Paja Radosavljević i dr.).

U tom se kontekstu i u Hrvatskoj otvara posebno znanstveno područje – **pedologija**. Začetnik toga smjera, američki psiholog Stanley Hall (1844.-1924.), pedologiju temelji na proučavanju slobodnog i nesmetanog razvoja prirode djeteta od fetusa do spolne zrelosti. Četiri su interesna kruga pedologije: pedagogijsko-psihologijski, antropologijsko-medicinski, profesionalno-orijentacijski i pravno-socijalni. Pedagogijsko-psihologijski smjer u središte odgoja stavlja dijete tako da se na temelju njegove ličnosti, interesa i želja postavljaju cilj, zadaci, sadržaj, metode i načini odgajanja. Bezuvjetno poštovanje djeteta (misleći pritom na njegovu genetičku predestiniranost) u središtu je ovog smjera. Pedologija smatra da drugi putovi ne zahvaćaju suštinu dječje duše.

U Hrvatskoj se posebno snažno ističe upravo pedagogijsko-psihologijski smjer, i to zahvaljujući istraživačkim doprinosima vodećih nacionalnih pedagoga i psihologa toga doba: Stjepana Matičevića i Ramira Bujasa. Njihova istraživanja te ključne uloge koje su imali na katedrama pedagogije i psihologije na dvjema najznačajnijim akademskim ustanovama u Hrvatskoj toga doba (Višoj pedagoškoj školi i Sveučilištu u Zagrebu) pedologiji su dala na značenju. Najvažniji Matičevićevi radovi pedološke provenijencije su *Promjenljivost karaktera, Sistem ispitivanja i ocjenjivanja u našoj školi, Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi* i dr., a među Bujasovima se ističu *Psihologijsko opažanje školskog djeteta : Uputstva u psihologiju, Psihografski list za školsku djecu, Nov način mjerenja umora, Teorija osjećanja, O ocjenjivanju* i dr. S obzirom na razlike u pristupima ovih autora, u pedologiji se na zanimljiv način susreću Bujasov eksperimentalni pristup s jedne strane te Matičevićev aksiologijski, kulturno-filozofijski i hermeneutički pristup s druge strane. Unatoč tome i upravo zahvaljujući tim razlikama, u mnogim se pitanjima oni nadopunjuju.

Kvaliteta pedagogije i psihologije te njihova suradnja u okviru pedologije, dovele su između dvaju svjetskih ratova do značajnih pomaka ovih znanosti na teorijskoj i praktičnoj razini. Zahvaljujući obilnoj, zanimljivoj i korisnoj pedološkoj literaturi toga doba, s jedne je strane značajno unaprijeđeno poznavanje psihičkog i fizičkog života djeteta (zahvaljujući tomu, pored opće psihologije u učiteljske je škole kao zaseban predmet uvedena i dječja psihologija), a s druge je strane ojačan kontakt sa svjetskim znanstvenim strujanjima toga doba. Dakako, ovo interdisciplinarno prožimanje nije dovelo u pitanje temeljno usmjerenje pedagogije niti psihologije, baš kao ni anatomije,

sociologije, povijesti, aksiologije i drugih znanosti koje imaju udjela u pedologiji. Dapače, istraživačko integriranje dodatno osnažuje svako znanstveno područje.

Pedologiju u Hrvatskoj zadesila je sudbina pedagogije u cjelini: s oslobođenjem zemlje od okupacije nakon Drugoga svjetskog rata grubo je prekinut njen razvoj⁴. Započela je izgradnja nove, tzv. socijalističke pedagogije.

* * *

Bez obzira na domete i epilog pedologije u Hrvatskoj, zajedno s procesom konstituiranja pedagogije očigledno je jačala suradnja pedagogije sa psihologijom i drugim srodnim znanstvenim područjima. Današnje načelno zalaganje za interdisciplinarnost istovremeno prati usložnjavanje društvenih odnosa, s jedne strane, i subspecijalizacija znanosti, s druge strane. U tom je kontekstu sve aktualnije pitanje kvalitete odnosa između pedagogije i drugih znanstvenih i teorijskih područja u čijem je fokusu isto tako čovjek.

LITERATURA

1. Bujas, Ramiro (1924): *Psihologijsko opažanje školskog djeteta : uputa za psihografiju*, Zagreb, Tisak zaklade Narodnih novina.
2. Bujas, Ramiro (1927): *Teorija osjećanja*, Zagreb.
3. Dumbović, Ivan (1984): *Stjepan Basariček : utemeljitelj teorijske pedagogije u Hrvatskoj*, doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.
4. Filipović, Vladimir (1938): *Moderna psihologija u pedagogiji*, Zagreb, Minerva.
5. Franković, Dragutin /ur./ (1958): *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.
6. Franković, Dragutin; Mihajlo Ogrizović; Dragutin Pazman /ur./ (1971): *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj : 1871-1971*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.
7. Horvat, Josip (1984): *Živjeti u Hrvatskoj 1900-1941. : zapisci iz nepovrata*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.
8. Hothersall, David (2002): *Povijest psihologije*, Zagreb, Naklada Slap.
9. Kujundžić; Nedjeljko; Nedjeljko Marjanović (1991): *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića : odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar.

⁴ Pedologija se snažno razvijala i u carskoj Rusiji, ali i na početku komunističkog Sovjetskog Saveza. U 30-im godinama XX. stoljeća njen glavni sovjetski predstavnik pedagog i psiholog Pavel Petrovič Blonski (1884.-1941.) prilagodio je pedologiju doktrini klasne, društveno-historijske uvjetovanosti razvoja pojedinca u skladu sa socijalističkom ideologijom. Unatoč revidiranju stajališta o djetetu kao pasivnom produktu naslijeđa i sredine, dekretom CK SKP(b)-a "O pedološkim izopačavanjima u sistemu narodnih komesarijata prosvjete" iz 1936. godine u Sovjetskom je Savezu zabranjen daljnji razvoj ove znanosti. Ova politička odluka nesumnjivo je utjecala na prekid razvoja pedologije u socijalističkoj Jugoslaviji, to jest i u Hrvatskoj.

10. Ledić, Jasminka (1991): *Razvoj gledanja na cilj odgoja u povijesti hrvatske pedagoške misli : I dio*, Rijeka, Pedagoški fakultet u Rijeci - Zavod za pedagogiju.
11. Ljubunčić, Salih (1936): Pedologija : kritički osvrt na pedološku književnost jugoslavensku od oslobođenja do danas, *Savremena škola*, br. 1-2 i 3-4, str. 1-16. i 65-82.
12. Ljubunčić, Salih: Pedagogija u Hrvata od 1918 do 1938 god., U: MAJSTOROVIĆ, Milić /ur./ (1938), *Pedagoška Jugoslavija 1918-1938*, Beograd, Štamparija «Privrednik», str. 30-54.
13. Ljubunčić, Salih: Psihologija u Hrvata od 1918 do 1938 god., U: MAJSTOROVIĆ, Milić /ur./ (1938), *Pedagoška Jugoslavija 1918-1938*, Beograd, Štamparija «Privrednik», str. 80-87.
14. Matešić, Krunoslav; Želimir Pavlina (2000): Profesor Ramiro Bujas – utemeljitelj hrvatske psihologijske znanosti, *Zbornik radova Učiteljske akademije u Zagrebu*, str. 261-268.
15. Matičević, Stjepan (1936): Pedološka stremljenja i ispitivanja u Jugoslaviji, *Učitelj*, br. 3-4, str. 161-179.
16. Pataki, Stevan (1929): Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije : Prilog kulturno-filozofijskoj problematici, *Nastavni vjesnik*, br. 8. i 9-10, str. 298-305. i 336-346.
17. Pataki, Stevan (1938): *Problemi i pravci reformne pedagogije*, Zagreb, Minerva.
18. Pataki, Stevan (1940): *Psihologija mladenačkog doba*, Zagreb, Tiskara RE . KA . PA - Zagreb.
19. Radosavljević, Pajo (1910): *Uvod u eksperimentalnu pedagogiju : prvi dio*, Zagreb, Naklada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora.
20. Radosavljević, Pajo (1912): *Uvod u eksperimentalnu pedagogiju : drugi dio : Opća eksperimentalna didaktika*, Zagreb, Naklada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora.

Igor Radeka, Zadar

(Summary)

THE FOUNDATION OF PEDAGOGY AND THE RISE OF PAEDODOLOGY IN CROATIA

The process of the foundation of pedagogy in Croatia began in the mid 19th century. In the first hundred years of its existence the most intense development of national pedagogy occurred between the two world wars when the traditional education and upbringing gave way to new sought modes. Along with cultural pedagogy as the most influential and the pedagogy of the working school, in accordance with the international currents in pedagogy less prominent tendencies – like paedology – appeared at that time.

The paper analyzes the genesis of pedagogy in Croatia until the Second World War with a special attention to the rise and development of paedology.

Key words: history of pedagogy, history of paedology, Croatia